

Wpłynęło dnia 21.07.21

1

Nr korespondencyjny 163

Podpis [signature]

Prof. Bronisław Sitek
Katedra Prawa Rzymskiego i Porównawczego
SWPS w Warszawie

Józefów, dn. 28 czerwca 2021 r.

**Recenzja pracy doktorskiej mgr. Marka Antasa
pt. *Czynności prawne przysparzające w prawie polskim*, Kraków 2021, ss. 393,
Przygotowanej pod kierunkiem prof. zw. dra hab. Mariusza Załuckiego,
w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych**

1. Podstawa prawna

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Marka Antasa została napisana na podstawie art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 478) oraz uchwały Komisji Doktorskiej w Dyscyplinie Nauki Prawne Krajowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzejewskiego nr 17/2021 z dnia 28 kwietnia 2021 r.

2. Temat rozprawy i metodologia

Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest problematyka czynności prawnych przysparzających. Autor rozprawy słusznie twierdzi, że określenie podstawowych pojęć w obrębie tej problematyki i wypracowanie przekonującego rozwiązania kwestii uzależnienia ważności tych czynności prawnych od kauzy należą do najtrudniejszych zagadnień dogmatyki prawa cywilnego (s.10). Sam Doktorant zauważa, że czynności przysparzające wielokrotnie były przedmiotem opracowań cywilistycznych. Jednym z motywów uzasadniających podjęcie przez Doktoranta tego tematu badawczego jest fakt, że od powstania najpoważniejszego dzieła w tym zakresie autorstwa Witolda Czachórskiego upłynęło już ponad 70 lat. Z kolei w nowszych opracowaniach tej problematyki odnotowuje się dość daleko idące rozbieżności w poglądach doktryny i w orzecznictwie, zwłaszcza w odniesieniu do klasyfikacji czynności przysparzających. Celem podstawowym rozprawy jest ustalenie, w jakim zakresie obowiązuje w prawie polskim cywilnym reguła kausalności materialnej czynności prawnych przysparzających (s. 11). W konsekwencji tak postawionego problemu badawczego oraz zdefiniowanych celów badawczych Doktorant postawił następującą hipotezę badawczą: *mnogość przejawów zależności przysporzeń od ich przyczyn prawnych skłania do ujęcia de lege lata jako źródła tych zależności zasady kausalności rozumianej jako norma nadrzędna w płaszczyźnie funkcjonalnej*. Doktorant już na etapie założeń pracy stawia postulat, aby nauka prawa cywilnego wypracowała uniwersalną, spójną i konsekwentną aparaturę pojęciową oraz rozstrzygnięcie, czy i w jakich sytuacjach ważność czynności prawnej przysparzającej wymaga istnienia i uzgodnienia *causae* (s.13).

[signature]

Moim zdaniem tak sformułowany temat oraz przedmiot badawczy, cel badawczy oraz hipoteza badawcza stanowią oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

Doktorant w swojej pracy posługuje się klasycznymi metodami badawczymi. Na pierwszym miejscu należy wskazać metodę dogmatycznoprawną, dzięki której Doktorant przeprowadził pogłębioną analizę przepisów prawa polskiego i obcego. Ponadto w pracy zastosowana została metoda historycznoprawna, która została wykorzystana do analizy koncepcji i terminologii wypracowanych w systemie prawa rzymskiego, a także prawa francuskiego i niemieckiego. W końcu Doktorant posłużył się też metodą porównawczą, stosowaną do zaprezentowania współczesnych rozwiązań głównie w systemie prawa francuskiego i niemieckiego. Dzięki tym metodom badawczym Doktorant przeprowadził analizę nie tylko przepisów prawa obecnie obowiązujących w Polsce, ale również wskazał na kontekst historyczny ich powstawania, ukazał różnorodność rozwiązań przyjętych w obcych systemach prawnych oraz ich wpływów na prawo polskie. Z punktu widzenia przyjętej przez Doktoranta metodologii oraz dość szerokiego omówienia kwestii pochodzących z prawa rzymskiego i praw obcych uważam, że temat pracy doktorskiej mógłby być doprecyzowany poprzez dodanie podtytułu: *Studium prawno-historyczno-porównawcze*.

3. Struktura pracy

Praca doktorska składa się z ośmiu rozdziałów, wykazu skrótów, wstępu, wniosków oraz bibliografii i wykazu orzecnictwa. Już na pierwszy rzut oka analiza spisu treści uwidacznia nieproporcjonalne rozłożenie materiału. Rozdział piąty liczy tylko 10 stron i problemowo mógłby być połączony z rozdziałem szóstym. Jednak taki podział materiału badawczego jest uzasadniony przyjętą metodologią oraz celami badawczymi, które Doktorant określił we wstępie do pracy. Poszczególne rozdziały zawierają istotne elementy badawcze niezbędne dla pełnego zobrazowania przedmiotu badawczego. Podstawą układu pracy jest przejście od ogółu do szczegółu. Stąd też w pierwszym rozdziale (s. 19-59) doktorant przedstawił zakres problematyki czynności prawnych przysparzających. *Prima facie* czytelnikowi tego rozdziału może wydawać się, że jest to powtórzenie wiedzy powszechnie znanej z podręczników do prawa cywilnego. Jednak w tym rozdziale uwidacznia się wysoki poziom wiedzy Doktoranta, który nie tylko powtarza wiedzę powszechnie znaną na temat czynności prawnych przysparzających, ale przede wszystkim powołuje się na różne poglądy doktryny, z którymi prowadzi krytyczną dyskusję, odważnie formułując swoje stanowisko w sprawie (np. s. 46).

Niezwykle ciekawy i pouczający jest rozdział drugi, m.in. z racji omówienia początków koncepcji czynności przysparzających w prawie rzymskim (s. 60-116). Doktorant bowiem w rozdziale tym omówił kwestie pojęcia *causae* i czynności abstrakcyjnych w prawie rzymskim. Ta część rozdziału rodzi jednak pewien niedosyt wiedzy, który należy zaspokoić wyjaśnieniem, że wprawdzie w prawie rzymskim wypracowano podwaliny pod współczesne koncepcje kausalności i abstrakcyjności czynności prawnych, jednak wiedza ta stanowi niewielki przyczynek w procesie budowania argumentacji prowadzonej przez Doktoranta. Następnie Doktorant przedstawił kształtowanie się pojęcia *causae* w prawie francuskim, prawie niemieckim, prawie austriackim, prawie szwajcarskim i w prawie hiszpańskim.

W kolejnych rozdziałach Doktorant przeszedł do omawiania kwestii współczesnych związanych z kształtowaniem się koncepcje czynności przysparzających. I tak w trzecim

rozdziale (s. 117-152) została przedstawiona ogólna charakterystyka czynności prawnych kazualnych i abstrakcyjnych. Doktorant swoje rozważania powiązał z konkretnymi instytucjami prawnymi jak np. potrącenie, odnowienie, przeniesienie własności, zwolnienie z długu, odrzucenie spadku czy rozporządzenie testamentowe. W konsekwencji czwarty rozdział (s. 153-219) jest omówieniem kazualności i abstrakcyjności czynności prawnych przysparzających. W piątym rozdziale (s. 220-229) Doktorat poruszył kwestie przydatności pojęcia *causae* do dyskursu nad czynnościami prawnymi przysparzającymi. W rozdziale szóstym (s. 230-267) Doktorant dokonał analizy poglądów doktryny i orzecznictwa pod kątem uchwycenia linii rozwoju zasady kazualności czynności prawnych przysparzających. Również w tym przypadku Doktorant nie ograniczył się tylko do teoretycznych argumentacji, ale swoją analizę dogmatycznoprawną oparł na analizie konkretnych instytucji prawa, między innymi na instytucji przekazu, darowizny, odstąpienia od umowy.

W rozdziale siódmym (s. 268-302) Doktorant zajął się omówieniem problematyki obowiązywania zasady kazualności czynności prawnych przysparzających. W rozdziale tym Doktorant dokonał przeglądu wypowiedzi na ten temat doktryny oraz analizy orzecznictwa. Niezwykle istotnym dla pracy doktorskiej i tego rozdziału jest zaprezentowanie przez Doktoranta własnego stanowiska w tej kwestii. W ósmym, ostatnim rozdziale (s. 303-338) Doktorant przedstawił wybrane problemy praktyczne dotyczące reguły kazualności czynności prawnych przysparzających.

We wstępie do rozprawy doktorskiej Doktorant w sposób klasyczny przedstawił zakres przedmiotowy pracy, cel pracy, hipotezę badawczą, założenia rozprawy, metodologię badawczą, uzasadnił metodologię pracy oraz uzasadnił reguły przyjętej struktury pracy doktorskiej.

Przeprowadzona analiza struktury pracy pozwala na jednoznacznie pozytywną ocenę. Doktorant zdołał budować nie tylko poprawną metodologię, ale również niezwykle logiczną i przejrzystą strukturę układu pracy doktorskiej. Doktorantowi udało się uniknąć zbędnych powtórzeń, co niestety zdarza się w licznych pracach doktorskich. Niezwykle cennym elementem rozprawy doktorskiej jest wskazywanie w tekście odniesień do fragmentów, gdzie dany problem jeszcze szerzej rozpatrywany (np. s. 44).

4. Ocena rozprawy

Doktorant od samego początku poprawnie zbudował problem badawczy jakim jest zakres obowiązywania w prawie polskim cywilnym reguły kazualności materialnej czynności prawnych przysparzających (s. 11). Poprawnie też zostały określone dalsze cele rozprawy, hipoteza badawcza oraz metodologia. W konsekwencji Doktorant poprawnie budował kolejne problemy badawcze i to w tych obszarach, w których doktryna nie dostrzega istotnych rozbieżności. Doktorant posiada dużą umiejętność definiowania problemów badawczych w takich właśnie obszarach. Przykładem tego może być omówienie kwestii pojęcia czynności konwencjonalnych (s. 21-24). Podobnie należy ocenić „wykład” o sankcjach, nieistnieniu i wadliwości czynności prawnych (s. 24-39).

Doktorant powołując się w swojej rozprawie na poglądy doktryny, prowadzi krytyczny z nią dialog, formułując jednocześnie własne poglądy, a także formułuje własne wnioski (s. 11; 303; 305). Prowadzi krytyczny dialog z doktryną, który uwidacznia się w wielu miejscach rozprawy doktorskiej (s. 19). Na szczególną uwagę zasługuje powoływanie się przez

Doktoranta na poglądy pandektystów niemieckich, zwłaszcza Friedricha Carla von Savigny'ego czy Gustava von Hugo. Doktryna niemiecka XIX wieku, która stanowi fundament dla współczesnej nauki prawa w Europie kontynentalnej, jest niezwykle trudna i zawiła, tym bardziej na uznanie zasługuje wysiłek Doktoranta jaki włożył w analizę poglądów pandektystów.

Doktorant w wielu miejscach w swojej pracy dokonując analizy przepisów prawa nie tylko uwzględnia kontekst historyczny, ale również kontekst ekonomiczny a nawet psychologiczny. Przykładem uwzględnienia elementów psychologicznych jest kwestia odbioru przysporzenia po stronie przysparzającego (s. 48). Pojawiające się elementy odniesienia do ekonomicznych aspektów w procesie tworzenia prawa uwidaczniają się m.in. na s. 50 w akp. 1, gdzie Doktorat pisze o przysporzeniu w sensie ekonomicznym. Doktorant w pracy doktorskiej wskazuje również na efekty ustawodawcze będące wynikiem ścierania się różnych ideologii, m.in. liberalizmu z obozem zwolenników aktywności społecznej państwa (s. 89). W pracy doktorskiej można również znaleźć odniesienia do koncepcji filozoficznych, które wpłynęły na kształtowanie się norm prawnych, m.in. na poglądy Hegla i Kanta (s. 110 n.).

Dość istotne znaczenie dla rozprawy doktorskiej ma omówienie rozróżnienia przysporzenia od czynności przysparzającej oraz wskazanie na trudności jakie mogą występować w zakwalifikowaniu danego zdarzenia prawnego do przysporzenia (s. 52). Niezwykle interesująco wygląda przedstawienie charakteru prawnego tradycji (*traditio*) w prawie rzymskim (s. 70-73), czyli jednego ze sposobów przeniesienia własności. Czytając rozdział drugi rozprawy doktorskiej muszę stwierdzić, że Doktorant w sposób niezwykle zwięzły przedstawił historię rozwoju instytucji przysporzenia od prawa rzymskiego do pandektystyki XIX wieku. Na szczególną uwagę zasługuje opracowanie historii rozwoju koncepcji *causae* we Francji w okresie przed kodeksem Napoleona (s. 77 n.). Doktorat wykazał się bardzo dobrą znajomością prawa francuskiego obecnie obowiązującego i jego najnowszymi nowelizacjami (s. 83 n.). Na podobnym poziomie doktorant zna prawo niemieckie (s. 103 n.). Dość pobieżnie odnosi się do innych obcych systemów prawnych.

Doktorant bardzo często nie tylko przytacza poglądy doktryny, ale również prowadzi ożywioną czy nawet krytyczną dyskusję i stawia swoje własne wnioski (np. s. 136; 152; 157; 169; 181). Jest to niewątpliwie argument na to, że Doktorant zna bardzo dobrze poglądy doktryny polskiej, np. poglądy dotyczące klasyfikacji czynności przysparzających (s. 119 n.). Doktorant wykazuje się również dość dużą znajomością orzecznictwa, a zwłaszcza zachodzących zmian w linii orzeczniczej (s. 132 n.; 138; 150; 248). Na szczególną uwagę zasługuje analiza zmiany poglądów Sądu Najwyższego co do abstrakcyjności umowy gwarancyjnej (s. 259 n.). Doktorant umiejętnie stawia pytania badawcze i szuka na nie odpowiedzi w dalszych częściach pracy (s. 226). Zna stan badań (s. 240).

Szczególne znaczenie dla pracy doktorskiej ma rozdział czwarty, w którym Doktorant doprecyzowuje znaczenia podstawowych pojęć rozprawy, czyli kazualności i abstrakcyjności czynności prawnych przysparzających (s. 153 n.). Doktorant przybliży czytelnikowi pojęcie kazualności materialnej i formalnej. Dość umiejętnie w rozdziale tym Doktorant powraca do prawa rzymskiego w celu egzemplifikacji przekształcenia się instytucji kazualnej w abstrakcyjną na przykładzie mancytacji (s. 171 n.). Z łatwością przechodzi do innych systemów prawnych np. przy okazji omawiania koncepcji obiektywnej kauzy (s. 183). Dodatkowo w pracy swojej doktorant buduje w wielu miejscach przykłady, dzięki którym

przybliża stawiane przez siebie rozwiązania (s. 180). Doktorant przeprowadza analizę różnych pojęć i instytucji pochodzących z aktów prawnych pozakodeksowych, np. z prawa rolnego czy spadkowego (s. 197 n.). Doktorant potrafi omawiać poglądy odrębne w doktrynie cywilistycznej, np. pogląd K. Zaradkiewicza w kwestii *causa obligationis* i *causa solutionis* (s. 201-202). Na uwagę zasługuje również krytyczny dyskurs dotyczący koncepcji *causae cavendi* (s. 205 n.). Doktorant prowadząc krytyczną dyskusję z poglądami doktryny potrafi jednocześnie przyznać rację tam, gdzie jest to oczywiste (s. 215; 220).

Niezwykle cenne dla ocenionej pracy doktorskiej są wnioski końcowe. W sumie doktorant podał aż 49 wniosków końcowych niezwykle zwięźle sformułowanych. Oddają one istotę podanego problemu oraz jego rozwiązanie.

5. Literatura, źródła i orzecznictwo

Lektura pracy doktorskiej pozwala jednoznacznie stwierdzić, że Doktorant dokonał bardzo pogłębionej kwerendy i analizy literatury polskiej i zagranicznej, a także kwerendy i analizy źródeł prawa polskiego i prawa obcego. Na szczególne uznanie zasługuje analiza orzecznictwa polskiego, a w kilku przypadkach również orzecznictwa niemieckiego i francuskiego. W sumie doktorant wykorzystał 690 pozycji bibliograficznych w języku polskim oraz 123 pozycji bibliograficznych w językach obcych, najwięcej w języku niemieckim.

Wykorzystana przez Doktoranta w rozprawie doktorskiej literatura jest stosunkowo najnowsza. Naturalnie można byłoby wskazać na kolejne pozycje bibliograficzne, z których doktorant mógłby jeszcze skorzystać. Jednak liczba produkowanych dzisiaj publikacji jest tak ogromna, że nawet w przypadku pracy doktorskiej nie można stawiać wymagania wykorzystania całej literatury na dany temat. Niewątpliwie Doktorant wykorzystał całą literaturę podstawową przedmiotu, a także znaczną część literatury przyczynkowej. Stosunkowo ubogo reprezentowana jest dość bogata literatura romanistyczna. Doktorant zasadniczo ograniczył się do literatury polskiej. Skorzystanie z literatury włoskojęzycznej czy niemieckojęzycznej niewątpliwie wpłynęłoby na pogłębienie analizy historycznej jakże ważnej dla zrozumienia istoty czynności przysparzających. Pozwolę sobie przytoczyć dwie takie pozycje bibliograficzne fundamentalne dla prawa rzymskiego. Pierwsze z nich to dość obszerny artykuł autorstwa G. Donatuti, *Le causae delle condictiones*, Studi Parnensi 1(1951), s. 33-169 oraz D. Liebs, *The History of the Roman 'condictio' up to Justinian*, [w:] *The Legal Mind. Essays for T. Honore*, Oxford 1986, s. 163-183.

Doktorant nie sporządził wykazu źródeł prawa, co stanowi pewną dysfunkcję dla sprawnego czytania niniejszej pracy doktorskiej. Istotne odniesienia do źródeł wykorzystanych w pracy zawiera wykaz skrótów (s. 6-7) W którym doktorant zawarł również wykaz skrótów źródeł prawa polskiego i prawa obcego.

Doktorant w swojej rozprawie skorzystał ze znacznej liczby orzeczeń Sądu Najwyższego, a także Sądu Apelacyjnego, Sądu Okręgowego i Naczelnego Sądu Administracyjnego. W kilku przypadkach Doktorant skorzystał z orzeczeń Sądów Rejonowych i dokonał pogłębionej analizy orzeczeń. Na szczególną uwagę zasługuje fakt skorzystania z kilku orzeczeń wyroków sądów zagranicznych.

Mogę zatem stwierdzić, że praca doktorska jest bardzo dobrze udokumentowana. W sumie w pracy doktorskiej jest 1484 przypisów, co świadczy o rzetelności jej Autora. Przypisy są poprawnie sporządzone, a teksty zapożyczone są wyraźnie oznaczone w tekście. Doktorant

umiarkowanie cytował akty prawne, poglądy doktryny oraz orzeczenia sądowe. W efekcie w raporcie z JSA jest stosunkowo niski procent tekstów zapożyczonych z innych prac lub aktów prawnych.

Doktorant posługuje się bardzo dobrym językiem prawniczym, używa nie tylko terminologii fachowej, ale również terminów w wysokim stopniu abstrakcyjności.

6. Uwagi

Czasami Doktorant niepotrzebnie w pracy doktorskiej omawia rzeczy oczywiste, niewnoszące wartości dodatniej do doktoratu, np. kwestia typologii czynności prawnych (s.42-43).

Praca została napisana bardzo dobrym językiem prawniczym oraz poprawnie z punktu widzenia zasad pisowni języka polskiego. Stąd też nieliczne przypadki jakie występują w pracy dotyczą co najwyżej znaków interpunkcyjnych lub też literówek. Dość częstym przypadkiem jest brak przecinka przed „aby”, np. s. 49 l. 11 od dołu. Na s. 88 l. 3 od góry winno zamiast wyrazu „był” należy wpisać wyraz „być”. Na s. 95 w 2 akp. Od góry w l. 1 jest „...w razie nieważność czynności...”, winno być „...w razie nieważności czynności...”.

Moim zdaniem Doktorant przeprowadził zbyt ostrą krytykę zmiany orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawie przełamania zasady kazuacji czynności prawnych przysparzających na s. 275. Doktorant pisze: *Jednego dnia uznaje się bowiem, że zasada kazuacji jest normą prawną bezwzględnie obowiązującą i ma fundamentalne znaczenie dla całokształtu czynności prawnych przysparzających, zarówno nazwanych, jak i nienazwanych, po to, by drugiego dnia uznać, że nie ma żadnych przeszkód ustawowych do kreowania czynności prawnych abstrakcyjnych stosownie do przywołanej przez strony „woli abstrakcji”*. Rozumiem argumentację doktoranta co do braku pogłębionego uzasadnienia zmiany zapatrywanie Sądu Najwyższego na kwestie kazuacji i abstrakcyjności czynności prawnych przysparzających. Należy jednak zauważyć, że zmiana stanowiska Sądu Najwyższego dokonała się na przestrzeni co najmniej 20 lat i po radykalnych zmianach społecznych gospodarczych w Polsce jakie miały miejsce na początku lat dziewięćdziesiątych.

Doktorant bardzo dobrze wyjaśnił znaczenie pojęć zasada prawa i reguła prawa w odniesieniu do kazuacji czynności prawnych przysparzających (s. 279 n.), jednak w dalszej części pracy przyjęte rozstrzygnięcie nie zawsze było konsekwentnie stosowane. Na s. 290 w akp. 1 l. 3 jest mowa o zasadzie, zaś na s. 293 w akp. 2 l. 3 jest mowa o regule kazuacji.

Każdy piszący pracę naukową często powtarza jakieś słowo szczególnie przez siebie ulubione. Dla doktoranta takim słowem jest wyraz „wówczas”. Na stronie 324 słowo to zostało użyte aż pięciokrotnie.

Wnioski końcowe

Lektura pracy doktorskiej autorstwa mgr. Marka Antasa budzi u czytającego niezwykle pozytywną ocenę. Jest to typowa praca z zakresu teorii prawa cywilnego. Układ pracy jest logiczny i nie budzi moich zastrzeżeń. Doktorant poprawnie zbudował problem badawczy, cele badawcze, hipotezę badawczą. Właściwie zostały dobrane metody badawcze. Doktorant przeprowadził pogłębioną kwerendę literatury przedmiotu, źródeł prawa oraz orzecznictwa. Doktorant dokonał analizy zmierzającej do określenia charakteru czynności prawnych przysparzających z uwzględnieniem poglądów doktryny i orzecznictwa oraz uwarunkowań

historycznych, gospodarczych czy ideologicznych. Wskazane przeze mnie pewne ułomności pracy w żadnej mierze nie obniżają pozytywnej oceny całej rozprawy doktorskiej.

Stwierdzam, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska Pana mgr. Marka Antasa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego i wskazuje ogólną wiedzę Doktoranta w dziedzinie prawa cywilnego, zwłaszcza teorii prawa cywilnego. Lektura recenzowanej pracy doktorskiej potwierdza umiejętności Doktoranta do samodzielnego prowadzenia pracy badawczej. Tym samym Kandydat spełnia wszystkie wymagania stawiane przez ustawodawcę w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 478). Wnoszę o dopuszczenie Pana mgr. Marka Antanasa do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Beata Bana Jif